



Микола ТУРКОТ,

*завідувач кафедри підтримання державного обвинувачення
Національної академії прокуратури України,
старший радник юстиції, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ

Ключові слова: підтримання державного обвинувачення; військовослужбовці; військова служба; військова службова особа.

Процеси реформування органів, які на сьогодні складають правоохоронну систему України, не можуть не стосуватися її Збройних Сил та інших військових формувань. Адже Воєнна організація держави – це не відокремлений механізм, а невід’ємна частина нашого суспільства. Тим більше, що до її складу входять не лише Збройні Сили України, а й військові формування, що виконують інші завдання, правоохоронні органи, в яких передбачена військова служба, розвідувальні органи тощо.

Належне функціонування кожного із суб’єктів Воєнної організації України неможливе без побудованої на додержанні вимог закону діяльності їх службових осіб, які утворюють апарат військового управління та наділені великими повноваженнями у сферах командної, організаційно-розпорядчої, а також адміністративно-господарської діяльності.

Тому вчинення військовослужбовцем службового злочину негативно впливає на стан боєздатності Збройних Сил України, інших військових формувань, істотно послаблює рівень

військової безпеки держави, яка є складовою національної безпеки України.

Визначенню теоретичних основ забезпечення національної та військової безпеки України присвячені, зокрема, роботи О.Г. Данільяна, М.І. Мельника, М.І. Панова, В.П. Тихого, С.О. Харитонова, В.О. Шамрая. Процесуальні аспекти діяльності правоохоронних органів відображено в роботах Ю.М. Дьоміна, В.Т. Маляренка, І.Є. Марочкіна, В.П. Півненка, Г.П. Середи. Питання кваліфікації військових службових злочинів частково висвітлені в наукових працях В.П. Бодаєвського, С.І. Дячука, В.І. Касинюка, М.І. Карпенка, Б.В. Леонова, М.І. Хавронюка.

Необхідно зазначити, що кримінальна відповідальність за діяння, груповим об'єктом яких є діяльність службових осіб апарату військового управління щодо використання ними прав і виконання обов'язків з підтримання на належному рівні порядку проходження або (та) несення військової служби у відповідних сферах функціонування Збройних Сил України й інших військових формувань, передбачена Розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби». До таких діянь Кримінальним кодексом України (КК України) віднесено: зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423), перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 424), недбале ставлення до військової служби (ст. 425), бездіяльність військової влади (ст. 426).

Особливості підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про військові службові злочини обумовлюються багатьма факторами. Ними, зокрема, є: особливості кримінально-правової конструкції складів злочинів цієї категорії; наявність конкуренції загальної та спеціальної норм, яка характерна саме для військових службових злочинів; особливості родового та безпосереднього об'єкта цих злочинів; наявність спеціального суб'єкта військових службових злочинів – військової службової особи; особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях про військові службові злочини; специфіка судових експертиз, які призначаються в ході досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про злочини цієї категорії; потреба в застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень

про окремі військові службові злочини (як правило, вчинені умисно); необхідність одночасного застосування у таких кримінальних провадженнях кількох засобів забезпечення кримінального провадження (наприклад, домашнього арешту як запобіжного заходу та відсторонення від посади); відсутність єдиної слідчої та судової практики застосування кримінального процесуального законодавства України.

Тактика прокурора у судовому провадженні про військові службові злочини – це система найбільш раціональних та ефективних заходів, прийомів (засобів), які застосовуються прокурором з метою доведення перед судом обвинувачення та забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин.

Враховуючи вимоги пунктів 2.2–2.4 галузевого наказу Генерального прокурора України [1], вважаємо, що у кримінальних провадженнях цієї категорії доцільно призначати групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження в кримінальному провадженні, а також старшого прокурора цієї групи. З метою забезпечення належного процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про військові службові злочини необхідно призначати прокурорів, які мають досвід роботи на слідчо-прокурорських посадах та належну методичну підготовку.

Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а у подальшому – й підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, прокурору потрібно розуміти, що при скоєнні будь-якого військового службового злочину діяння обов'язково вчиняється у супереччя інтересам військової служби.

У статтях 423–426 КК України закон не розкриває поняття «інтереси служби», у зв'язку із чим це питання неодноразово було предметом дискусій вчених-криміналістів. Водночас поняття «інтереси служби» не є абстрактним, а має конкретний зміст і насамперед віднесено до тих цінностей, для забезпечення безпеки яких функціонує система державних органів. На обставину, що захисту підлягають лише законні інтереси, вказав Конституційний Суд України у пп. 3.5 п. 3 мотивувальної частини Рішення від 1 грудня 2004 року №18/рп-2004: «Інтерес може бути як охоронюваним законом, правоохоронюваним, законним, так і незаконним, тобто таким, який не захищається ні законом, ні правом, не повинен задо-

вольнятися або забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес спрямований на обмеження прав і свобод інших фізичних та юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією і законами України інтереси суспільства, держави або загальноєвропейські принципи права».

Для того, щоб визначити сферу інтересів військової служби, необхідно звернутися до Закону України «Про основи національної безпеки України» [2, 351], ст. 1 якого національними інтересами України називає життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України і її прогресивний розвиток. Тому інтереси, пов'язані з проходженням або несенням військової служби всіх без винятку військових формувань як суб'єктів забезпечення національної безпеки України, не можуть перебувати поза сферою її національних інтересів. На цю обставину автор неодноразово звертав увагу у попередніх роботах [3, 20–24; 4, 10–13]. Таким чином, під інтересами військової служби необхідно розуміти забезпечення військовими формуваннями України військової безпеки держави на рівні, який гарантує захист потреб суспільства й громадянина, матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей українського народу.

Вивчаючи матеріали досудового розслідування, прокурор повинен надати їм оцінку не лише на предмет повноти доказів, а й з точки зору обґрунтованості прийнятого слідчим рішення про наявність складу інкримінованого злочину з огляду на ознаки малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК України).

При цьому потрібно враховувати, що розмір суми матеріальних збитків, який може бути визнаний істотною шкодою внаслідок вчинення військового службового злочину (йдеться про ті випадки, коли обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину виступають наслідки), не є постійною величиною.

З 1 січня 2011 року для визначення розміру заподіяної шкоди необхідно керуватися положеннями п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, згідно з якими, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під час їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума нео-

податкованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року.

Зазначені положення Податкового кодексу України у кримінальному провадженні необхідно застосовувати з урахуванням абзацу 8 п. 1 Прикінцевих положень цього Кодексу, відповідно до яких пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 набирає чинності з 1 січня 2015 року, а до того часу податкова соціальна пільга визначається у розмірі, що дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом для будь-якого платника податку на 1 січня звітного податкового року.

Згідно з Податковим кодексом України для розрахунку соціальної податкової пільги застосовується *встановлений законом прожитковий мінімум*, на відміну від положень Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», в яких податкова соціальна пільга визначалася з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» з 1 січня 2013 року прожитковий мінімум для працездатної особи встановлено у розмірі 1147 гривень. Таким чином, з 1 січня 2013 року розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян в частині кваліфікації злочинів визначатиметься у сумі 573,5 гривні [5, 19].

Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про військові службові злочини, прокурору потрібно неухильно виконувати вимоги законодавства, пов'язані з певним порядком проведення процесуальних дій з деякими категоріями військовослужбовців. Йдеться передусім про кримінальні провадження стосовно окремої категорії осіб, передбачених главою 37 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) у разі, коли народним депутатом України або депутатом місцевої ради є військовослужбовець. Слід враховувати, що обрані до Верховної Ради України або місцевих рад військовослужбовці залишаються на військовій службі і за ними зберігається попередній статус. Військовослужбовці – народні депутати України на строк виконання депутатських повноважень відряджаються до Верховної Ради України, а після закінчення повноважень народного депутата направляються в установленому порядку до відповідних військових формувань для подальшого проходження

служби на попередній або, за їх згодою, на іншій, не нижчій за попередню, посаді [6, 151–152; 7, 20]. Крім того, ч. 3 ст. 140, п. 8 ст. 191, п. 6 ст. 208, п. 3 ст. 213 КПК України містять вказівку на особливості здійснення процесуальних дій щодо співробітника кадрового складу розвідувального органу України. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про розвідувальні органи України» [8, 1] спеціально уповноваженими органами на здійснення розвідувальної діяльності є: Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган спеціально уповноваженого Центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону. Зазначені органи, враховуючи зміст ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» і статей 1–5 Закону України «Про розвідувальні органи України», мають окремий статус та до правоохоронних органів не належать.

Водночас при виконанні слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні стосовно військовослужбовців необхідно також враховувати вимоги статусних законів, зокрема Законів України «Про державну прикордонну службу України» [9, 116], «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [10, 209] тощо. Так, відповідно до ст. 24 Закону України «Про державну прикордонну службу України» привід, затримання та арешт і пов'язані з цим обшук, особистий огляд та огляд речей військовослужбовця Державної прикордонної служби України під час здійснення ним прикордонного контролю проводиться після закінчення несення цим військовослужбовцем служби або заміни його іншим військовослужбовцем Державної прикордонної служби України, а в разі нагальної необхідності здійснити це невідкладно – лише в присутності уповноваженого представника органу охорони державного кордону. Подібні вимоги закон висуває й у разі приводу, затримання, обшуку та огляду працівника Державної прикордонної служби України під час несення ним спеціальної служби. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» під час виконання військовослужбовцем Управління державної охорони України службових обов'язків не допускається його адміністративне затримання, а також особистий огляд чи огляд речей, що є при ньому, транспортних засобів, які він використовує, без уповноваженого представника Управління державної охо-

рони України, крім випадків вчинення злочину цим військовослужбовцем. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [11, 1371] зазначені законодавчі норми скасовані не були і зміни до них не вносилися. Тому з метою забезпечення належності та допустимості доказів, зібраних у кримінальному провадженні стосовно військових службових осіб зазначених військових формувань, вважаємо за потрібне врахування слідчим та прокурором вимог законів, якими регламентовано порядок проходження та несення цими особами військової служби. При цьому потрібно враховувати вимоги ч. 3 ст. 9 КПК України, відповідно до яких при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить Кримінальному процесуальному кодексу України.

Зміна обвинувачення у кримінальних провадженнях про військові службові злочини найчастіше обумовлена неправильно кваліфікацією діяння, вчиненого військовою службовою особою. Зокрема, йдеться про відмежування злочину, передбаченого ч. 3 ст. 364 КК України, від злочину, визначеного ст. 423 КК України, у випадках, коли суспільно небезпечне діяння вчинено військовослужбовцем – співробітником правоохоронного органу.

Зауважимо, що з огляду на положення ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», правоохоронними є органи державної влади, на які Конституцією України і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. У ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [12, 116] наводиться орієнтовний перелік правоохоронних органів, до якого, зокрема, віднесено органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, органи державної контрольно-ревізійної служби, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Усі правоохоронні органи України обов'язково є державними формуваннями. Не можуть бути правоохоронними органами охоронні або інші захисні структури суб'єктів підприємницької діяльності, політичних партій, спілок або громадських організацій.

Створенню кожного правоохоронного органу має передувати прийняття відповідного закону, яким передбачається визначення статусу, основних завдань, мети та принципів його діяльності.

Залежно від статусу правоохоронного органу (формування), наявності у його працівників військових, спеціальних звань, класних чинів правоохоронні органи можна поділити на: а) правоохоронні органи, що мають статус військового формування, співробітники яких є військовими службовими особами, яким присвоюються військові звання (Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України); б) правоохоронні органи, що не належать до військових формувань, службовим особам яких присвоюються класні чини (територіальні та спеціалізовані прокуратури у складі органів прокуратури України); в) правоохоронні органи, співробітникам яких присвоюються спеціальні звання (органи МВС України, Державної пенітенціарної служби України тощо); г) правоохоронні органи, працівники яких є службовими особами, не мають спеціальних звань, а також класних чинів, однак зараховані до державних службовців відповідної категорії (органи Державної контрольно-ревізійної служби України, органи лісової охорони та інші).

Крім того, враховуючи зміст ст. 519 КПК України, до працівників правоохоронних органів також потрібно відносити осіб, тимчасово уповноважених на вчинення процесуальних дій, а саме: керівників дипломатичного представництва чи консульської установи України у разі вчинення

кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном; капітанів суден України (у тому числі й тих суден, що віднесені до військового майна) у разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

У випадку, коли особи, визначені ч. 1 ст. 519 КПК України, є потерпілими у кримінальному провадженні, вони зобов'язані призначити іншу особу, уповноважену на вчинення процесуальних дій. У цьому разі саме призначені керівниками особи визнаються працівниками правоохоронного органу (за ознакою здійснення або/та організації проведення процесуальних дій).

Враховуючи, що зміна обвинувачення у кримінальному провадженні притаманна саме стадії судового провадження, під час досудового розслідування потрібно вживати заходів щодо правильної кваліфікації діянь військових службових осіб, виклавши це у повідомленні про підозру та обвинувальному акті.

Отже, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про військові службові злочини вимагає від прокурора ґрунтовних знань законодавства у воєнній сфері, основ кримінально-правової кваліфікації, а також умінь правильно застосовувати процесуальний інструментарій з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року №4гн / Генеральна прокуратура України; офіційний веб-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>
2. Про основи національної безпеки України: закон України від 19 червня 2003 року №964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №39. – Ст. 351.
3. Туркот М.С. Кваліфікація використання військовою службовою особою владних повноважень всупереч інтересам служби / М.С. Туркот // Вісник прокуратури. – 2002. – №6. – С. 20–24.
4. Туркот М.С. Інтереси військової служби: поняття та характеристика / М.С. Туркот // Право військової сфери. – 2008. – №5. – С. 10–13.
5. Туркот М.С. Методичні рекомендації з підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності / М.С. Туркот, Н.М. Ярмиш, В.М. Куц, В.В. Козій, Г.О. Ганова. – К.: Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України, 2013. – 59 с.
6. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: указ Президента України від 10 грудня 2008 року №1153/2008.
7. Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України: указ Президента України від 29 грудня 2009 року №1115/2009.

8. Про розвідувальні органи України: закон України від 22 березня 2001 року №2331-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №19. – Ст. 94.

9. Про Державну прикордонну службу України: закон України від 3 квітня 2003 року №661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №27. – Ст. 208 (в редакції Закону України від 15 грудня 2005 року №3200-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №14. – Ст. 116).

10. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: закон України від 4 березня 1998 року №160/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №35. – Ст. 236 (із змінами, внесеними згідно із Законом України від 3 квітня 2003 року №662-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №27. – Ст. 209).

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: закон України від 13 квітня 2012 року №4652-VI // Офіційний вісник України. – 2012 – №37. – Ст. 1371.

12. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон України від 23 грудня 1993 року №3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 50 (в редакції Закону України від 15 грудня 2005 року №3200-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №14. – Ст. 116).

Микола ТУРКОТ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ

Резюме

У статті розглянуто проблемні аспекти визначення військової службової особи як суб'єкта військових службових злочинів. Окреслено орієнтовне коло осіб, які належать до правоохоронних органів України і тимчасово здійснюють правоохоронні функції, а також осіб, котрі є співробітниками кадрового складу розвідувальних органів України. Звернуто увагу на особливості здійснення окремих процесуальних дій стосовно військових службових осіб – працівників правоохоронних та розвідувальних органів України.

Николай ТУРКОТ

ОСОБЕННОСТИ ПОДДЕРЖАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБВИНЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ О ВОЙНСКИХ ДОЛЖНОСТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ

Резюме

В статье рассмотрены проблемные аспекты определения военного должностного лица как субъекта военных должностных преступлений. Очерчивается приблизительный круг лиц, которые относятся к числу правоохранительных органов Украины и временно осуществляют правоохранительные функции, а также тех, которые относятся к сотрудникам кадрового состава разведывательных органов Украины. Обращено внимание на особенности осуществления отдельных процессуальных действий в отношении военных должностных лиц – работников правоохранительных и разведывательных органов Украины.

Mykola TURKOT

PECULIAR FEATURES OF MAINTENANCE OF STATE PROSECUTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS OF MILITARY SERVICE CRIMES

Summary

In the article light up the problem aspects of description of military public servant as subject of military post crimes. An author considers that the public danger of this group of crimes consists in that they trench upon activity of vehicle of military management and provided with conformable plenary powers in a command sphere. The characteristic features of crimes of this category, which must be taken into account an investigator and public prosecutor at the judicial managing pre-trial investigation and maintenance of the state laying to the court, are certain an author.